

СЛОВ'ЯНІЗМИ В УГОРСЬКІЙ МОВІ (ГОВІРКАХ) ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ПОГЛИБЛЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВ

ЛИЗАНЕЦЬ П.М. (Ужгород)

Вивчення міжмовних (міждіалектних) контактів є однією з важливіших завдань лінгвістичної науки, адже взаємовплив мов є цілком реальним і об'єктивним фактом дійсності, поза яким не може пройти лінгвістична наука. Вирішення цієї проблеми на матеріалі неслов'янських мов дає дуже цінний матеріал не тільки для лінгвістики, а й для інших суміжних наук.

Питаннями слов'яно-угорських міжмовних контактів ми займаємося вже понад 40 років, зібраний значний фактичний матеріал, опубліковано ряд монографій [Lizanec 1970, Лизанець 1976; Lizanec 1992, Lizanec 1996] і статей [Фабіан 2001], видано ряд цінних робіт угорських вчених [Kniezsa 1955], але, на жаль, цей матеріал славістами майже не використовується, бо він є малодоступним.

Відомий славіст і всесторонній учений ХХ століття С.Б. Бернштейн понад 40 років тому (1958) ставив питання про важливість дослідження слов'янізмів в угорській та румунській мовах та їх говорах, вважаючи їх джерелом більш поглибленого вивчення як праслов'янської, так і слов'янських мов. Ми часто обмінювалися думками з С.Б. Бернштейном по цій проблемі, працюючи разом понад 30 років у міжнародній редколегії "Загальнокарпатського діалектологічного атласа" (п'ять томів та вступний випуск ЗКДА уже опубліковано).

Написати цю статтю нас спонукала його чудова стаття-рецензія у збірнику "Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования", яка побачила світ, на жаль, вже після його смерті. Ця стаття (Бернштейн, 223-227) є рецензією на виданий нами в двох томах "Атлас угорських говорів Закарпаття" (1992, 1996). Він пише: "В угорській діалектології останніх десятиріч разом із створенням загальноугорського атласу йшла робота по лінгвістичному опису окремих (мікро)-зон, у тому числі і тих, де мовна ситуація визначається угорсько-слов'янськими етнолінгвістичними контактами та взаємодією, – такими є роботи О. Пенавін [Penavin] і, звичайно, П.М. Лизанця, який багато та плідно досліджував угорсько-слов'янські (resp. українські) контакти у Закарпатті, – праці останнього отримали високу оцінку спеціалістів, а результати цих його пошуків широко використовуються, наприклад, в карпатології. За останні роки ним підготовлені та видані два (з трьох) томів регіонального атласу "A kárpátaljai magyar

nyelvjárások atlasza" (I, II. Budapest, 1992-1996 = "Атлас угорських говорів Закарпаття" I, II том)" [Бернштейн, 225].

Ми вдячні С.Б. Бернштейну за цю рецензію, адже у ній більш точно викладена його ідея про детальне вивчення славізмів у неслов'янських мовах. Він вважав дуже важливим, передусім для славістів (як і для історії інших мов Карпат), "... вивчення масштабної проблеми слов'яно-неслов'янських мов (та етнокультурних) контактів у вказаній зоні і на балканах, мови яких є джерелом багатьох лексичних та семантичних явищ, специфічних для карпатських діалектів різних мов" [Іванов, 222].

Ще у 1958 році у спільній з Р.І. Аванесовим доповіді до IV з'їзду славістів ця проблема була сформульована наступним чином: "Завдання, що стояли перед укладачами загальнослов'янського лінгвістичного атласу, не можуть бути повністю вирішені без деяких даних румунських та угорських діалектів. Як відомо, територія Румунії та Угорщини в минулому була заселена слов'янськими племенами... Сліди давніх діалектів Румунії та Угорщини зберігаються у такій-то мірі в сучасних діалектах румунської та угорської мов. Їх вивчення за програмою загальнослов'янського атласу дасть можливість у окремих випадках отримати матеріал для дуже давніх слов'янських ізоглос на території Румунії та Угорщини, а саме більш повно і точно охарактеризувати найдавніше діалектне розчленування слов'янських мов... більше всього румунські та угорські діалекти можуть дати у галузі картографування лексики... Ось чому ... не можна ігнорувати деякі дані румунської і угорської діалектології, що засновані на матеріальній спільності з відповідними даними слов'янської діалектології" [Аванесов – Бернштейн, 23]. На самому з'їзді ця теза була у цілому підтримана, однак згодом виникли дискусії, пор., наприклад, негативне ставлення до вказаної ідеї угорського славіста П. Кірая [Кірай, 61-62], який вважав, що для ОЛА слов'янські запозичення в угорській мові не можуть нічого дати, – зокрема, з тієї причини, що вони "вживаються на всій угорській території у одній і тій самій формі, відхилення, що вказують на огласовку іншої слов'янської мови, незначні", далі він писав, що "дослідити угорські діалекти з метою історичних реконструкцій – складне, більше того, нездійсненне завдання" (при

всьому, що вчений зовсім не сумнівався, що “угорські діалекти приховують у собі багатий матеріал, який слід відкрити (курсив наш. – С.Б.) для славістики” [Бернштейн, 323].

Підкреслюючи актуальність і важливість використання даних неслов'янських мов (діалектів) у інтересах славістики, С.Б. Бернштейн відзначає, що актуальність цієї проблеми “... стає все більш очевидною по мірі накопичення дослідницьких методів (передусім ареалогічних)” [Бернштейн, 224]. Виходячи з цього, С.Б. Бернштейн та Г.П. Клепікова виступили із спільною доповіддю на XII з'їзді славістів на тему: “Слов'яно-румунські мовні контакти у світі нових даних слов'янської лінгвістичної географії” [Бернштейн–Клепікова]. С.Б. Бернштейн вважає дуже важливою і принциповою доповідь Е.А. Хелимського “Угорська мова як джерело для праслов'янської реконструкції і реконструкції слов'янської мови Паннонії”, з якою він виступив на X Міжнародному з'їзді славістів, де він говорив: “З точки зору як слов'янського, так і угорського мовознавства найбагатшим історико-мовним джерелом є фонд слов'янських запозичень (апелативів і топонімів), що проникли в угорську мову у період, хронологічно близький до захоплення угорцями Середнього Подунав'я (895-900 рр.)” [Хелимський, 347].

Е.А. Хелимський, як вказує С.Б. Бернштейн, засереджує увагу на встановленні “найдавнішого фонду серед усієї маси угорської лексики слов'янського походження”; у результаті аналізу цих одиниць він приходив до висновку, що ранні слов'янізми в угорській мові слід оцінити як запозичення із мови “паннонських слов'ян”, а саме тих слов'ян, які увійшли згаданом складу угорського етносу; всі вони (або більша їх частина) не можуть бути зведені до однієї із “сьогодні існуючих слов'янських мов”, так як подібна “редукція” “веде до неповного використання тих багатих можливостей, які надає угорський мовний матеріал для праслов'янської реконструкції” [Хелимський, 362-363]. Можна тільки жалкувати, що у цьому поглибленому дослідженні мало використаний матеріал угорського лінгвістичного атласу (A magyar nyelvjárások atlasza, I-VI. – Budapest, 1968-1977) (MNyA). Поміж тим його карти подають географію великої кількості славізмів, що засвоїлися в угорській мові у різні періоди її історії, – і в самі найдавніші (вони, як правило, мають широке розповсюдження), і у більш пізні (і тоді ці елементи можуть мати локальний характер) [Бернштейн, 225].

Детально аналізуючи наш двотомний “Атлас”, С.Б. Бернштейн приходив до наступного висновку: “Таким чином, саме регіональний атлас, – у даному випадку “Атлас угорських говорів Закарпаття” П.М. Лизанця – дозволяє не тільки вивчати конкретні наслідки мовних взаємозв'язків і

взаємовпливів, виявляти етапи мовної інтерференції, але й визначати залежність власне мовних процесів від позалінгвістичних факторів (передусім це історичні долі місцевого населення). Разом з тим слов'янські запозичення в угорських говорах можуть бути корисними у власне славістичних штудіях (наприклад, при відновленні ланок семантичної еволюції тієї чи іншої лексики, вивченні потенцій розширення семантики, нереалізованих у самих слов'янських мовах, і под.). Безперечно також, що славізми в угорських говорах Закарпаття повинні бути задіяні і у ході реконструкції “паннонського” періоду в історії праслов'янської мови, і при вивченні історії і сучасного стану українських говорів – наприклад, у зоні Карпат” [Бернштейн, 227].

Ми повністю солідарні з приведеними у даній статті думками С.Б. Бернштейна і вважаємо, що їх необхідно чимшвидше втілити у життя, а саме – всебічно дослідити славізми у неслов'янських мовах (угорській та румунській) у карпато-балканському регіоні.

У другій половині 2002 року повинен вийти з друку останній третій том “Атласа угорських говорів Закарпаття”, і тоді ми зможемо узагальнити весь зібраний нами лексичний та семантичний матеріал, а саме, славізми в угорських говорах Закарпаття. Однак, беручи до уваги те, що славізми у неслов'янських мовах уже зараз зацікавили вчених, ми вирішили у цій статті привести зібрані нами лексеми – славізми в угорських говорах Закарпаття і таким чином зробити їх доступними для всестороннього дослідження як славістами, так і діалектологами.

Ми вже зазначали, що частина цих славізмів є дуже давньою (VIII–IX століття), а частина, після приходу угорських племен на свою нову батьківщину (після IX століття), тобто, слова, запозичені із давньоросійсько-давньоукраїнської мов.

До найдавніших запозичень в угорських говорах (на території Закарпаття) можна віднести: *abora* < др. *обора* ‘навіс, накриття’, *abroncs* < др. *обржць* ‘обруч’, *asztal* < др. *столь* ‘стіл’, *bab* < др. *бобь* ‘біб’, *bálvány* < др. *болвань* ‘ідол’, *bárány* < др. *барань* ‘баран’, *barát* < др. *брать* ‘приятель’, ‘друг’, *barázda* < др. *борозда* ‘борозна’, *beszéd* < др. *бесѣда* ‘бесіда’, ‘размова’, *bolond* < др. *блждь* ‘блуд’, ‘глупий’, *borda* < др. *бердо* ‘бердо’, *borona* < др. *борона* ‘борона’, *bükk* < др. *букь* ‘бук’, *család* < др. *челмдь* ‘сім'я, родина’, *csép* < др. *цєпь* ‘ланцюг’, *cserép* < др. *черепь* ‘черепиця’, *cseresznye* < др. *черешня* ‘черешня’, *cserpák, csorpák* < др. *чърпакь* ‘черпак, коряк’, *csoroszllya* < др. *чересло* ‘леміш - частина плуга’, *csuka* < др. *щука* ‘щука’, *dajka* < др. *дойкина* ‘годувальниця’, *dézsza* < др. *дѣжа* ‘діжка’, *dinnye* < др. *дыня* ‘гарбуз’, *donga* < др. *дѣга* ‘дуга’, ‘клепка’, *dránka, dránica* < др.

герфе-
ловних
(пере-
ення).
рських
славні
нні ла-
жсеми,
нереа-
(.). Без-
оворах
еконст-
лов'ян-
о стану
'арпат'

у даній
о, що їх
саме —
нських
то-бал-

вийти з
говорів
ти весь
атеріал,
арпаття.
слов'ян-
ми вирі-
жсеми —
і таким
оннього
югами.
авізмів є
на, після
батьків-
позичені

сих гово-
ти: *abona*
) *obrjčь*
др. *бобъ*
іпу < др.
иятель',
, *beszéd*
др. *блждъ*
) *borona*
к', *család*
ень 'лан-
' *eresznye*
pák < др.
р. *чересло*
ca 'шука',
észsa < др.
үз, *donga*
nica < др.

бранка 'драниця', *ebéd* < *обедъ* 'обід', *galamb* < др. *голжбъ* 'голуб', *ganaj* < др. *гной* 'гній', *gazda* < др. *господа* 'господар, хазяїн', *gereblye* < др. *грабля* 'граблі', *gerenda* < др. *грнда* 'гряда' (частина плуга), *gerendely* < др. *грндиль* 'грядиль - основна частина плуга', *gerezd* < др. *гроздь* 'гроно', *gerlice* < др. *гърлица* 'горлиця', *giliszta* < др. *глиста* 'глиста', *gomba* < др. *гжба* 'гриб', *goromba* < др. *гржбый* 'грубий, зухвалий', *görcs* < *корчъ* 'корч, судома', *halom* < др. *хълмъ* 'горб', *iga* < др. *иго* 'іго, ярмо', *igric* < др. *игрьць* 'музикант', *ikra* < *укра* 'ікра', *iszar* < др. *исътъ* 'мілководдя', *jászol* < др. *ясла* 'ясла', *jávör* < др. *яворъ* 'явір', *kacsá* < др. *качка* 'качка', *kaláka* < др. *калака* 'посиденьки', *kalász* < др. *колось* 'кокос', *kalina* < др. *калина* 'калина', *kánya* < др. *каня* 'шуліка', 'коршак', *káposzta* < др. *капушта* 'капушта', *kapta* < др. *копыто* 'копито', *karácsony* < др. *кращунъ* 'Різдво', *kárász* < др. *карасъ* 'карасъ - риба', *kása* < др. *каша* 'каша', *kasza* < др. *коса* 'коса', *kazal* < др. *козьль* 'стіг, скирта', *keresztet* < др. *кречеть* 'цикада', *kereszt* < др. *кръсть* 'хрест', *kocserha* < др. *кочерга* 'кочережка', *koleda* < др. *колада* 'коляда', *koloda* < др. *колода* 'колода', *konkoly* < др. *кжколь* 'кукіль', *korong* < др. *кржгъ* 'круг, коло', *kovász* < др. *квасъ* 'квас', *kucsta* < др. *кучьма* 'кучма', *kupres* < др. *купць* 'купець', *laboda* < др. *лобода* 'лобода', *lapát* < др. *лопата* 'лопата', *láz* < др. *лазь* 'лаз' (лісова доріжка), *lazac* < др. *лосось* 'лосось', *lemez* < др. *лемешъ* 'леміш' (частина плуга), *lep* < др. *льнь* 'льон', *lencse* < др. *лща* 'сочевиця', *lengyel* < др. *лджынъ* 'поляк', *lóca* < др. *лавиця* 'лавиця', *lug* < др. *лузь* 'луг', *macska* < др. *мачка*, 'кішка', *mák* < др. *макъ* 'мак', *maláka* < др. *млака* 'драговина', 'мочар', 'млака', *málna* < др. *малина* 'малина', *mosár* < др. *мочаръ* 'мочар, драговина, болото', *moša* < др. *мохъ* 'мох', *toły* < др. *моль* 'міль', *mototva* < др. *мъртъва* 'мертве русло - неврожайна земля', *motolla* < др. *мотовило* 'мотовило - пристрій для намотування ниток', *munka* < др. *мжка* 'праця, труд', *muska* < др. *мушка* 'мушка, крапинка', *naszád* < др. *насадъ* 'шлюпка', *oszlör* < др. *столб* 'стовп (огорожі)', *pad* < др. *подъ* 'під, горище (хати)', *padló* < др. *поль* 'підлога', *palamár* < др. *паломонарь* 'паламар, дячок (церковне)', *pallag* < др. *переліг*, *paraszt* < др. *простъ* 'селянин', *párna* < др. *перина* 'подушка', *pászta* < др. *пасмо* 'пасмо', *pásztor* < др. *пастырь* 'пастух, пастир', *patak* < др. *потокъ* 'потік', *páva* < др. *пава* 'пава, павич', *rozdorja* < др. *паздерье* 'костриця, терміття', *pecserke* < др. *печерица* 'печериця', *pelenka* < др. *пелена* 'пелюшка', *remete* < др. *пометь* 'помело', *péntek* < др. *пятница* 'п'ятниця', *pisztráng* < др. *пъстржгъ* 'форель, струг', *pitvar* < др. *притворъ* 'притвор - частина церкви, де стоять жінки', *pók* < др. *паук* 'павук', *pokróc* < др. *по-*

кровьць 'покровецъ, ковдра', *polyva* < др. *полова* 'полова', *potroh* < др. *потрохи* 'потрух, тельбухи', *rózna* < др. *павузина* 'жердина, павузина', *puszta* < др. *пуста* 'пустир - неврожайне поле', *rab* < др. *рабъ* 'раб', *rag* < др. *рогъ* 'ріг', *raj* < др. *роу* 'рій', *rák* < др. *ракъ* 'рак', *rend* < др. *рядъ* 'ряд', *reték* < др. *редька* 'редька', *rozs* < др. *рожъ* 'жито', *suba* < др. *шуба* 'шуба, хутро', *szalma* < др. *солома* 'солома', *szecska* < др. *сечка* 'січка', *szégye* < др. *седжа* 'риболовна сітка', *szeletemen* < др. *слемма* 'селемено - основна балка (хати)', *széna* < др. *сѣно* 'сіно', *szent* < др. *свѣтъ* 'святий', *szikla* < *скала* 'скеля', *szikra* < др. *искра* 'іскра', *szin* < др. *сѣнь* 'навіс, накриття', *szita* < др. *сито* 'сито', *szolga* < др. *слуга* 'слуга', *szombat* < др. *сжбота* 'субота', *szomszéd* < др. *сжсѣдъ* 'сусід', *szuka* < др. *сука* 'сука, сучка', *szuszék* < др. *сусѣкъ* 'засік', *takács* < др. *ткачъ* 'ткач', *taliga* < др. *телѣга* 'двоколісний візок', *tanya* < др. *тоня* 'мочариста місцевість', *tár* < др. *товаръ* 'обоз, багатство, товар', *tatárka* < др. *татарка* 'гречка', *tészta* < др. *тѣсто* 'тісто, тістечко', *tiszafa* < др. *тисъ* 'тис (дерево)', *topoly* < др. *тополь* 'тополя', *tök* < др. *тыква* 'дяня', *udvar* < др. *дворъ* 'двір', *vacsora* < др. *вечеря* 'вечеря', *vajda* < др. *вієвода* 'воєвода', *varázsló* < др. *ворожка* 'чарівниця, чаклунка', *varsa* < др. *вѣрша* 'верша (риба)', *vecsernye* < др. *вѣчерня* 'вечерня (церковне)', *veréb* < др. *верєбуи* 'горобецъ', *vidra* < др. *видра* 'видра', *villa* < др. *вилы* 'виделка, вила', *visnye* < др. *вишня* 'вишня', *vitéz* < др. *витязь* 'витязь, богатир', *záha* < др. *зага* 'згага, зага, печія', *zálog* < др. *залогъ* 'застава, заставляння', *zámiska* < др. *замішка* 'токан, замішка', *zátöny* < др. *затонъ* 'затон, мілина', *zsír* < др. *жиръ* 'жир, смалець' та ін.

Пізніше цілий ряд лексем-славізмів ввійшов в угорські говори Закарпаття з української мови (зокрема з українських говорів Закарпаття) до-их років XX ст. *asztag*, *bida*, *bidák*, *bidnyák*, *bricska*, *brizgál*, *bukháló* (бухалоконопель), *burján*, *butyka*, *cipke*, *copák*, *cundros*, *csipina*, *csulka* (на кукурузе), *drimál*, *durák*, *eszterha*, *fricska*, *fricskázik*, *hárkál*, *hasnyik*, *heptika*, *holova*, *holupci*, *isztika*, *kabala*, *kalabina*, *kaloda*, *kapca*, *kocsány*, *koliszka*, *kolomijka*, *koronya*, *korcsuha*, *koromiszla*, *kotyec*, *kozel*, *klipál*, *köböl*, *kucik*, *kucska*, *kurta*, *ladik*, *liha*, *lipityánka*, *lisaj*, *lozsnok*, *macsánka*, *macsoha*, *masinyiszta*, *meskár*, *mezgye*, *misál*, *murkó*, *nafta*, *noszilka*, *nyoszolya*, *palolás* (палатъ), *patacs*, *parittyá*, *pászkuđa*, *paszuly*, *patics* (патича), *patkalina*, *patocsina*, *pecsét*, *peztonka*, *petruska*, *piják*, *piroha*, *pjánica*, *plenkács*, *polonina*, *pot*, *potyec* (колобок), *pözna*, *prátál*, *previk*, *prisztás*, *rajbál*, *rozs*, *rula*, *rüstyé*, *sápka*, *skvárka*, *staféta*, *susinka*, *sutér*, *szerbál*, *szikáncs*, *szirota*, *szkotár*, *szoknya*, *sztrapacska*, *szulák*, *szvátu*, *szvátum*, *tácska*, *tákoj*, *taliga*, *triszka*, *truzsák*,

vecsurka, vorcsa, záha, zajda, zola (зола), *zsámiska, zsebrák, zsmurki*.

Після 1945 року, коли Закарпаття увійшло до складу України, угорська мова та її говори систематично запозичували слова з української та російської мов або ж через їх посередництво:

У перших двох томах нашого "Атласу угорських говорів Закарпаття", зафіксовані наступні нові запозичення: *advokát, avansz, avtomat, bárka, baret, bidon, bigugyi, билет, bilizna, binokl, bint, bloknót, bolnyicsnij, buháanka, buhlter, bujjon, bulocska, butilka, csájnyik, csemodán, cserdák, dámba, dezsurnyik* (черговий на залізниці), *dnyevnyik, dobávka, doroznyik, fufájka, grafík, gramota, gripp, gruppá, gruscsik, hálát, izolátor, jászli* (дитячі), *kapison, karnis, kártoska, kioszk, kljjonka, komangyirovka, komitet, konduktor, konverta, kopera, kotleta, koznyák, kurtka, krán, kvitáncia, lánka, linyejka, lopátka, májka, mázli, minerální, nácsálnik, nákHz, nevigyimka, noszki, pápka, perejezd, plan, pláscs, poduska, pogrányicsnyik, poncsiki, povesztka, pricep, prikáz, putyóka, remontol, revizor, roddom, rokovina, rozskladuska, slopánki, stukátor, stukatura, stukatúroz, szágyik, szarafán, száráj, szelyotka, szilráda, szir, szirák, szkovorotka, szkupi, szosizski,*

szotek, szpiciski, szprávká, szto gramm, sztorozs, sztruska, szup, táburetká, tápocski, tázik, továr, tupocska, usánka, utyuh, váfli, válenki, vorotnyik, vremjánka, zájáva, závádzsál, zeljonka, zob, zsulik, zsumál.

Наведені вище славізми в угорських говорах Закарпаття дають можливість виділити серед них за хронологією наступні групи:

1. Слова загальнослов'янського фонду, коли слов'янізми могли входити в угорську та їх говори на території Леведії та Етелкизу.

2. Славізми, що ввійшли в угорську мову та її говори на території Карпатського регіону як із загальнослов'янської мови, так і з конкретних слов'янських мов.

3. Слова більш пізнього періоду (з початку XVIII ст. по 40 роки XX століття), а саме субстратні лексеми (семемі), які глибше інтерпретують міграційні пересування на цих територіях, виявляють лінгвістичні риси адекватних назв на слов'янському ґрунті, загальні субстратні джерела та ін.

4. Новіші запозичення з російської та української мов, які досить активно проникали в угорські говори Закарпаття після 1945 року.

ЛІТЕРАТУРА

- Аванесов-Бернштейн – Аванесов Р.И., Бернштейн С.Б. Лингвистическая география и структура языка. О принципах общеславянского лингвистического атласа. – Москва, 1958.
- Бернштейн – Бернштейн С.Б. Ещё раз о значении славизмов в неславянских языках как источнике по истории славянских языков (К публикации книги П.Лизанца «A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza» I, II [Budapest, 1992, 1996]) // Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования 1994–1996. Сборник научных трудов – Москва, 2000.
- Бернштейн–Клепикова – Бернштейн С.Б., Клепикова Г.П. Славяно-румынские языковые контакты в свете новых данных славянской лингвистической географии // Славянское языкознание. XII Международный съезд славистов. Доклады российской делегации. – Москва, 1998.
- Иванов – Иванов В.В. Самуил Борисович Бернштейн (03.01.1911–06.10.1997) // Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования 1994–1996. Сборник научных трудов. – Москва, 2000.
- Кирай – Кирай П. Ответ на вопрос: «Что может дать для общеславянского атласа обследование неславянских территорий, где раньше существовало славянское население (напр., румынское, венгерское)...» // Вопросы языкознания, №1. – Москва, 1962.
- Лизанец 1976 – Лизанец П.Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпаття. Венгерско-украинские межъязыковые связи: Издательство Академии наук Венгрии. – Будапешт, 1976. – 683. с. *Ego же*. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. – Ужгород, 1976. – 327 с.
- Фабіан М.П. 2001 – Фабіан М.П. Професор Лизанец Петро Миколайович. Бібліографічний покажчик (До 70-річчя від дня народження). – Ужгород, 2001. – 236 с.
- Хелимский – Хелимский Е.А. Венгерский язык, как источник для праславянской реконструкции и реконструкции славянского языка «Паннонии». // Славянское языкознание. X Международный съезд славистов. – Москва, 1988.
- Кнieszsa – Кнieszsa István. A magyar nyelv szláv jövevényszavai: Akadémiai Kiadó. – Budapest; 1955.
- Lizanec 1970 – Lizanec P.M. Magyar–ukrán nyelvi kapcsolatok (A kárpátontúli ukrán nyelvjárások anyaga alapján) – Uzshgorod, 1970. – 430 old.
- Lizanec 1992 – Lizanec P.N. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza (Атлас венгерских говоров Закарпаття). I. kötet. Akadémiai Kiadó. – Budapest, 1992. – 884 old.
- Lizanec 1996 – Lizanec P.N. A kárpátaljai magyar nyelvjárások atlasza (Атлас венгерских говоров Закарпаття). II. kötet. „Patent” Nyomdaipari Vállalat. – Ungvár, 1996. – 952 old.
- Penavin – Penavin Olga. A jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlasza. – Budapest, 1966; *Eadem*. A jugoszláviai Baranya magyar tájnyelvi atlasza. – Újvidék, 1962; *Eadem*. A szerémségi magyar szigetek nyelve. – Budapest, 1972; Penavin Olga – Matijevics Lajos. A jugoszláviai székelytelepek nyelvatlasza. – Újvidék, 1978.